
Migracje międzynarodowe – zarys współczesnych trendów migracyjnych

Wstęp

Zjawisko migracji międzynarodowych stało się tematem wielu debat, dyskusji i posiedzeń. Świat, a właściwie w jego imieniu najważniejsze organizacje międzynarodowe, stał się świadomy konieczności podjęcia próby zrozumienia tego zjawiska oraz próby maksymalizacji korzyści z niego płynących. Były Sekretarz Generalny ONZ, Kofi Annan, w swoim raporcie przygotowanym na sesję plenarną spotkania wysokiego szczebla na forum Zgromadzenia Ogólnego na temat migracji międzynarodowych i rozwoju (14–15 września 2006 r., Nowy Jork) zauważył, że dopiero zaczynamy rozumieć, co należy uczynić, aby migracja w sposób stały służyła rozwojowi. Jego zdaniem każdy z nas trzyma w ręku część układanki, jaką jest migracja. Nikt jednak nie zna pełnego jej obrazu. Nadszedł czas, by wspólnie ją ułożyć. Jednak by móc czerpać korzyści ze zjawiska migracji, należy je wcześniej poznać i zrozumieć.

Zjawiskiem międzynarodowych migracji zainteresowanych jest wiele nauk humanistycznych. Przedstawiciele nauk historycznych, geograficznych, politologicznych, ekonomicznych itd. obserwują przepływ ludności i na podstawie analizy przeszłości i teraźniejszości starają się przewidywać przyszły kształt tego zjawiska. Wieleś teorii, definicji, typologii i opisów zjawiska migracji dowodzi doniosłości tej kwestii, a także trudności przy poznawaniu tego zjawiska. Przepływy ludności są zjawiskiem dynamicznym, ulegają ciągłym przeobrażeniom, modyfikacjom i zmianom. Obecnie zjawisko migracji, bezpośrednio powiązane ze zjawiskiem globalizacji świata, ulega szybszym i bardziej złożonym przekształceniom. Mamy do czynienia zarówno z przeobrażeniami ilościowymi migracji, tj. wzrost migrantów, koncentracja strumieni itd., oraz przeobrażeniami jakościowymi, tj. feminizacja migracji, nowe formy migracji itd.

Zjawisko migracji jest fenomenem współczesności rodzącym zarówno nadzieje, jak i obawy. Z jednej strony to potencjalny gwarant utrzymania obecnego tem-

pa rozwoju gospodarczego, z drugiej zaś to jedna z głównych przyczyn napięć społeczno-narodowościowych. Żyjemy w erze migracji. Zgodnie z szacunkami Organizacji Narodów Zjednoczonych ok. 3,5% ludności globu mieszka poza miejscem urodzenia, dalsze kilkadziesiąt milionów przebywa za granicą nielegalnie¹. Poziom i natężenie zmian społeczno-gospodarczo-politycznych, jakie dokonywały się przez dwa ostatnie dziesięciolecia XX w., zapoczątkowały nową epokę migracji ludności, obejmując tym zjawiskiem prawie wszystkie państwa i narody Ziemi.

W artykule zostały przedstawione najważniejsze ze współczesnych trendów migracji międzynarodowych. Celem zaś jest pokazanie czytelnikowi, jak wielkim i dynamicznym zmianom ulega zjawisko migracji ludności na świecie i w Europie. Główna teza artykułu: zjawisko migracji ulega i będzie ulegać w przyszłości silnym zmianom ilościowym (wzrost migrantów, koncentracja strumieni itd.) i jakościowym (feminizacja migracji, nowe formy migracji itd.).

* * *

Pojęcie imigracja (ludność napływowa) od łacińskiego *immigrare* – wprowadzić się, według definicji oznacza ruch wędrowny ludności związany ze zmianą miejsca stałego zamieszkania, rozpatrywany z perspektywy kraju przybycia. To także grupa ludzi osiadła w obcym kraju w wyniku tego ruchu; imigracja jest końcowym momentem procesu, którego początek stanowi emigracja². Według raportu opublikowanego przez Wydział Ludnościowy Departamentu Ekonomiczno-Społecznego Organizacji Narodów Zjednoczonych *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision* w ostatnich latach nastąpiły wyraźne zmiany w migracjach międzynarodowych, ściślej – w ich przestrzennym rozmieszczeniu. Obserwowane zmiany dotyczą całego globu. Liczba krajów docelowych dla 75% migrantów spadła z 30 w 1990 r. do 28 w 2005 r., co wyraźnie potwierdza obecny trend migracyjny, a mianowicie koncentrację przepływów ludności. W ciągu ostatnich 15 lat liczba migrantów znacząco wzrosła w 17 krajach, a spadła w 72. W pierwszej grupie najwięcej imigrantów przybyło w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Niemczech i Hiszpanii, a w drugiej grupie największy spadek odnotowano w Islamskiej Republice Iranu oraz Pakistanie wskutek repatriacji uchodźców z Afganistanu. Tabela 1 przedstawia liczbę imigrantów w poszczególnych krajach oraz procentowy udział tych wartości w całej liczbie imigrantów w 1990 i 2005 r., w krajach o największej liczbie (migrantów). Co ciekawe, o ile w 1990 r. większość migrantów kierowała się do obu Ameryk, o tyle w 2005 r. kontynentem

¹ *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2006. Link do raportu: <http://www.un.org/esa/population/>

² P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 17–18.

o największej ich liczbie była Europa. Raport został przygotowany głównie na podstawie danych ze spisów powszechnych, które zawierają informacje o krajach urodzenia osób nimi objętych. Wzrost liczby migrantów w Europie potwierdza wagę zjawiska dla Starego Kontynentu, a tym samym konieczność podjęcia prac nad jego ujarzzeniem. Przedstawiane dane są tylko próbą przybliżenia stanu faktycznego i często są obciążone dużym błędem szacunkowym³.

Tabela 1. Dziesięć państw o najwyższej liczbie imigrantów w 1990 i 2005 r.

1990			2005		
państwo	liczba imigrantów (mln)	procent ogółu	państwo	liczba imigrantów (mln)	procent ogółu
Stany Zjednoczone	23,3	15,0	Stany Zjednoczone	38,4	20,2
Federacja Rosyjska	11,5	7,4	Federacja Rosyjska	12,1	6,4
Indie	7,4	4,8	Niemcy	10,1	5,3
Ukraina	7,1	4,6	Ukraina	6,8	3,6
Pakistan	6,6	4,2	Francja	6,5	3,4
Niemcy	5,9	3,8	Arabia Saudyjska	6,4	3,3
Francja	5,9	3,8	Kanada	6,1	3,2
Arabia Saudyjska	4,7	3,1	Indie	5,7	3,0
Kanada	4,3	2,8	Wielka Brytania	5,4	2,8
Australia	4,0	2,6	Hiszpania	4,8	2,5

Źródło: *Trends in Total Migrant Stock: The 2005 Revision*, Organizacja Narodów Zjednoczonych 2006. Link do raportu: <http://www.un.org/esa/population/>

Migracje międzynarodowe są częścią szerszego zjawiska – transnarodowej rewolucji, która wpływa na kształt społeczeństw i polityk całego globu. Teraźniejsze przepływy ludności w świecie są sumą wielu czynników, wśród których główną rolę odgrywają przemiany ekonomiczne oraz konflikty etniczne i religijne. Obserwując strumienie tych przepływów, można wyróżnić główne trendy, które mogą odegrać istotną rolę w kształtowaniu przyszłych ruchów migracyjnych:

– *Globalizacja migracji*: jeszcze nigdy tak wiele państw/regionów jednocześnie nie było celem migracyjnym, ponadto zwiększa się również liczba źródeł tych przepływów, co tym skuteczniej wpływa na różnicowanie się kulturowe, społeczne i ekonomiczne krajów przyjmujących.

– *Nasilenie się ruchów migracyjnych*: wzrostowi ulega zarówno bezwzględna wartość przemieszczających się, jak i zróżnicowanie społeczne tychże (wykształcenie, wiek, status społeczny itd.).

³ *International Migration Report 2002*, Department of Economic and Social Affairs, www.un.org

– *Rozszerzanie się rodzajów migracji*: dziś rzadko zdarza się, aby jakieś państwo było celem tylko jednego rodzaju migracji (np. zarobkowej, azylowej, stałego pobytu). Najczęściej sieć określonego rodzaju migracji ulega zróżnicowaniu i jednocześnie w ramach jednego szlaku przemieszczają się różne grupy migrantów.

– *Feminizacja migracji*: kobiety odgrywają obecnie istotną rolę w przepływach ludności we wszystkich regionach i w większości rodzajów migracji. W przeszłości w ramach migracji zarobkowej i uchodźczej dominowali mężczyźni, a kobiety były podmiotem tzw. migracji łączących rodziny.

– *Rosnąca polityzacja migracji*: obecnie polityka wewnętrzna państwa, umowy międzynarodowe, narodowe polityki bezpieczeństwa w znaczący sposób korelują ze zjawiskiem migracji i traktują przepływy ludności jako swój przedmiot⁴.

Zmiany geopolityczne i demograficzne w ostatnich dwóch dekadach stworzyły tzw. nową geografie migracji⁵, jest ona kształtowana w Europie przez kilka czynników. Przede wszystkim są to zmiany, które pociągnęły za sobą wydarzenia z 1989 r. rozpoczęte na ziemiach polskich. Upadek żelaznej kurtyny dał asumpt do zniesienia ograniczeń tranzytowych w regionie. Kolejno konflikty bałkańskie oraz konflikty na terenie byłego ZSRR stały się przyczyną wypędzenia wielu cywilów z ich ojczystych ziem. W odpowiedzi na to kraje zachodnioeuropejskie wprowadziły wiele utrudnień i restrykcji. Przeobrażenia dotychczasowych szlaków i sieci migracyjnych (głównie ilościowe) pokazują pomimo napotykanych utrudnień determinację współczesnych imigrantów.

Tabela 2. Procentowy udział kobiet w migracjach w latach 1960–2000

Obszar	1960	1970	1980	1990	2000
Świat	46,6	47,2	47,4	47,9	48,8
Kraje rozwinięte	47,9	48,2	49,4	50,8	50,9
Kraje rozwijające się	45,7	46,3	45,5	44,7	45,7
Europa	48,5	48,0	48,5	51,7	52,4
Ameryka Północna	49,8	51,1	52,6	51,0	51,0
Oceania	44,4	46,5	47,9	49,1	50,5
Afryka Północna	49,5	47,7	45,8	44,9	42,8
Ameryka Łacińska	44,7	46,9	48,4	50,2	50,5
Południowo-Wschodnia Azja	46,1	47,6	47,0	48,5	50,1

Źródło: <http://www.un.org/esa/population/publications/ittmig2002/ittmigrep2002.htm>

⁴ S. Castles, M.J. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Cambridge 2004, s. 26–29.

⁵ Za autora tego określenia uważa się prof. Russella Kinga, wykładowcę Uniwersytetu Sussex.

W rezultacie jesteśmy świadkami powstawania i ugruntowywania się nowych form migracji: krótkoterminowej, wahadłowej o charakterze handlowym, tranzytowej oraz migracji nielegalnej. Zauważa się też znaczny wzrost poziomu feminizacji migracji, a w konsekwencji fragmentaryzacji rodzin. Popularna staje się tzw. migracja rodzinna.

Jeśli chodzi o migrację kobiet, to dotychczas polegała ona na towarzyszeniu mężowi. Dziś *gros* kobiet samodzielnie podejmuje i urzeczywistnia decyzję o migracji; kobiety nie przemieszczają się za mężem czy w celu zdobycia męża, lecz głównie w celach zarobkowych. Według A. Phizacklea z około 170 milionów osób mieszkających poza krajem pochodzenia ponad połowę stanowią kobiety. Wzrostowi udziału kobiet w migracjach towarzyszy jednocześnie spadek liczby mężczyzn opuszczających swój kraj urodzenia. Dzieje się tak dlatego, że przemiany strukturalne w gospodarce redukują zapotrzebowanie na pracę mężczyzn. Związane jest to głównie z redukcją miejsc pracy w przemyśle ciężkim i wydobywczym, będącym tradycyjnym miejscem zatrudnienia męskiej części imigrantów⁶. Główne obszary zatrudnienia kobiet w krajach przyjmujących to opieka nad ludźmi starszymi i dziećmi, gastronomia, sprzątanie i sektor rozrywkowy (głównie nielegalna prostytutka) oraz tzw. przemysł matrymonialny. Rosnący udział kobiet w migracjach jest jednocześnie konsekwencją przekształceń modelu rodziny oraz motorem tych zmian⁷. Tabela 2 przedstawia procentowy udział kobiet w migracjach w latach 1960–2000. W ciągu czterdziestu lat udział kobiet zdecydowanie wzrósł. Obecnie kobiety stanowią ponad 50% migrantów, których celem wędrówki jest Europa, Ameryka Północna i Południowa. Należy jednak zauważyć, że wśród cudzoziemców migrujących do tzw. krajów rozwijających się wciąż większość stanowią mężczyźni. Jest to spowodowane specyfiką rynku pracy tych obszarów, który wciąż preferuje męską siłę roboczą.

Kolejnym zjawiskiem coraz częściej związanym z migracjami jest ich nielegalność. Zjawisko nielegalnej imigracji traktuje się jako wypadkową dwóch płaszczyzn – z jednej strony jako główną przyczynę wskazuje się nader restrykcyjną politykę imigracyjną, tzn. odmawia się potencjalnym imigrantom prawa pobytu i pracy, z drugiej zaś wskazuje się, iż nielegalna imigracja jest efektem braku stosownego prawa regulującego tę kwestię. Autor uważa jednak, że wbrew tej tezie to nie prawo stoi za tym zjawiskiem – ma ono raczej podłoże ekonomiczne, m.in. dysproporcję w rozwoju ekonomicznym oraz popyt na tańsze, nielegalne zatrudnienie.

⁶ A. Maciejko, *Kobiety i młodzież w migracjach*, Polityka Społeczna nr 3, Warszawa 2004, s. 47.

⁷ S. Sycz, *Imigrantki – zjawisko feminizacji migracji*, [w:] *Europa – ziemia obiecana? Doświadczenia krajów europejskich w integracji imigrantów*, E. Stadtmüller, P. Matusz-Protasiewicz (red.), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007, s. 146–147.

Pochodną nierównomiernego rozwoju społeczno-ekonomicznego jest tzw. migracja skokowa⁸, która obecnie stanowi swoistą konkurencją wobec starszej formy, tj. migracji kroczącej⁹. Obie formy migracji tłumaczy się niedorozwojem urbanizacyjnym (niedourbanizacja) oraz brakiem równowagi społeczno-gospodarczej w kraju wysyłającym. Towarzyszy im tzw. wahadłowość polegająca na zarabianiu za granicą i konsumpcją w kraju.

Kolejnym *novum* w rzeczywistości migracyjnej stanowią osoby stopniujące wyjazdy. Zaczynają one od migracji mało ryzykownej, bliższej i jednocześnie pozwalającej zgromadzić kapitał (pieniądze i wiedzę) na dalsze, bardziej ryzykowne wyprawy. Przykładem są migracje z Ukrainy, której mieszkańcy wędrują najpierw do Polski, tu gromadzą wiedzę, doświadczenia i pieniądze, by docelowo przenieść się do Europy Zachodniej. W tym modelu mieszczą się również migracje wysoko kwalifikowanych pracowników korporacji międzynarodowych, w Polsce nazywanych brygadami Marriotta – epitet pochodzi od miejsca ich pierwszej koncentracji w Warszawie. Są one potwierdzeniem zjawiska wzrostu znaczenia instytucji gospodarczych w regulowaniu przepływów ludności¹⁰.

Nową formą mobilności ludzi są też migracje zarobkowe podejmowane przez ludzi młodych, często uczących się. Traktują oni je jako okazję do zwiedzania świata i zdobywania doświadczenia. Często zarobione pieniądze przeznaczone są na utrzymanie się podczas podróży. Oprócz korzyści materialnych młodzi poznają obce kultury oraz życie innych ludzi.

Jednym z poważniejszych problemów dotyczących badań nad zjawiskiem przemieszczania się ludzi jest trudność w oszacowaniu ich rzeczywistej liczby na określonym terytorium w określonym czasie. W tab. 3 przedstawiono różnice między danymi liczbowymi, jakimi posługują się różne instytucje i podmioty badające zjawisko migracji. Trudności w oszacowaniu liczby migrantów dotyczą zwłaszcza osób przebywających na danym terytorium nielegalnie. Problem prawidłowego oszacowania dotyczy głównie tzw. krajów migracyjnych, które są głównym celem wędrowki wielu obcokrajowców. Niemcy, Francja, Holandia czy Wielka Brytania bardzo różnią się statystykami i szacunkami. Spowodowane jest to między innymi różnymi metodologiami badań stosowanymi przez instytucje badające zjawisko migracji, sporami definicyjnymi na temat tegoż zjawiska oraz wysokim odsetkiem migracji nielegalnej, która jest trudna do oszacowania.

⁸ Polega ona na przemieszczaniu się bezpośrednio z małej miejscowości lub wsi kraju pochodzenia do metropolii kraju przyjmującego.

⁹ Polega na przemieszczaniu się z małej miejscowości lub wsi do metropolii kraju wysyłającego, a potem do metropolii kraju przyjmującego.

¹⁰ K. Romaniszyn, *Kulturowe implikacje międzynarodowych migracji*, Lublin 2003, s. 14.

Tabela 3. Cudzoziemcy mieszkający w krajach „starej” UE. Populacja cudzoziemców w krajach UE-15 (w tys.) około 2000 r. (porównanie różnych źródeł danych)

Kraje UE-15	Cała populacja (Eurostat)	Cudzoziemcy (Eurostat Chronos Data Base)	Cudzoziemcy (OECD/Sopemi)	Cudzoziemcy o znanym obywatelstwie (European Labour Force Survey)	Imigranci lub cudzoziemcy (ONZ)	Imigranci (źródła krajowe)	Imigranci o znanym kraju urodzenia (European Labour Force Survey)
Austria	8067	754	764	695	756	893	899
Belgia	10 356	853	847	784	879	b.d.	974
Dania	5384	256	267	166	304	322	225
Finlandia	5206	88	99	50	134	145	81
Francja	59 629	3263	3263	2724	6277	5868	4605
Grecja	11 018	161	762	362	534	b.d.	489
Hiszpania	40 683	801	1109	450	1259	2664	858
Holandia	16 193	652	690	555	1576	1675	1179
Irlandia	3964	127	151	118	310	b.d.	232
Luksemburg	448	141	167	161	162	145	127
Niemcy	82 537	7344	7319	5444	7349	9700	b.d.
Portugalia	10 408	191	224	106	233	b.d.	1119
Szwecja	8941	487	476	295	993	1028	681
Wlk. Brytania	59 329	2298	2587	2026	4029	b.d.	3307
Włochy	57 321	1271	1363	b.d.	1634	2200	b.d.
Razem	379 484	18 692	20 088	13 936	26 429	24 640	14 776

b.d. – brak danych

Źródło: *World Migration 2005. Costs and Benefits of International Migration*, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM), Genewa 2005.

Zakończenie

Konkludując, przedstawiona charakterystyka procesów, zjawisk oraz danych liczbowych opisujących współczesne migracje międzynarodowe potwierdza tezę o ilościowych i jakościowych przeobrażeniach w ramach zjawiska migracji oraz założenie o przyszłej kontynuacji przeobrażeń w ramach zjawiska przepływu ludności. Wśród najistotniejszych trendów migracyjnych występuje zjawisko koncentracji migracji polegające na zawężaniu się obszarów, do których wędrują cudzoziemcy. Zmniejsza się liczba krajów, które są celem migracji, na rzecz zwiększenia się wartości przepływów migracyjnych do państw najbardziej popu-

larnych wśród migrantów, takich jak: państwa Europy Zachodniej, USA i Kanada. W Europie, podobnie jak w innych krajach i regionach świata, notuje się: wzrost migracji okresowych przy spadku emigracji, wzrost udziału kobiet, których udział w migracjach w wielu regionach świata wynosi ponad 50%, migracje w ramach łączenia rodzin i migracje nielegalne. Równie powszechne jest zróżnicowanie typów przepływów, wzrost kontroli migracji ze strony prawa, przy jednoczesnych brakach w jego egzekwowaniu. Wraz z nasilaniem się zjawiska przemieszczania się ludności pogłębiają się trudności w ustalaniu faktycznej liczby migrantów, a tym samym coraz trudniejsze stają się próby oszacowania skali zjawiska migracji oraz ich wewnętrznych przekształceń. Rozszerzenie UE w latach 2004 i 2007 będzie powiększało opisane różnicowanie się i przeobrażenia migracji międzynarodowych. Migranci zaczynają stanowić coraz większą część populacji poszczególnych krajów, wpływają na strukturę rynku pracy, mieszkalnictwo, dynamikę przyrostu naturalnego itd.

Wiek XXI wprowadzi zapewne wiele zmian, trudnych dziś do przewidzenia, w obszarze migracji ludności. Owa współzależność wymaga odrębnej i pogłębionej oceny. W artykule tym jedynie zasygnalizowano problem, przed jakim stanął świat, a właściwie za jego pośrednictwem instytucje międzynarodowe i ponadnarodowe, w następstwie umasowienia się migracji zagranicznych oraz ich permanentnego przeobrażania się. Dlatego też aktualność omówionych zagadnień skłania do dalszych badań i refleksji. Zwłaszcza dziś, kiedy nasila się zjawisko mobilności ludności zarówno w ramach migracji wewnątrzunijnych, jak i migracji spoza UE, mobilności, która rodzi coraz to nowe wyzwania i zagrożenia leżące w obszarze aktywności polityk gospodarczej i społecznej państw członkowskich, a także samej Wspólnoty Europejskiej.

Bibliografia

- Castles S., Miller M.J., *The Age of Migrations: International Population Movements in the Modern World*, Cambridge 2004.
- Gruszczyk A. (red.), *Regularyzacja imigrantów – doświadczenia europejskie i wnioski na przyszłość*, Warszawa 2007.
- Iglicka K., *Kierunki rozwoju polskiej polityki migracyjnej w ramach obszaru legalnej migracji pracowniczej na lata 2007–2012*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, www.csm.org.pl, Warszawa 2006.
- Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.
- Maciejko A., *Kobiety i młodzież w migracjach*, Polityka Społeczna nr 3, Wyd. Instytutu Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2004.
- Romaniszyn K., *Kulturowe implikacje międzynarodowych migracji*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003.
- Sycz S., *Imigrantki – zjawisko feminizacji migracji*, [w:] *Europa – ziemia obiecana? Doświadczenia krajów europejskich w integracji imigrantów*, E. Stadtmüller, P. Matusz-Protasiewicz (red.), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.

Strony internetowe

<http://www.iom.pl/>

<http://www.unic.un.org.pl>

<http://www.oecd.org>

<http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu>

<http://www.biuletynmigracyjny.uw.edu.pl>

<http://www.migrationinformation.org>